

В. В. Коваленко

кандидат юридичних наук,
докторант відділу проблем державного управління та адміністративного права
Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України
ORCID ID: 0009-0009-8283-9267

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В РАМКАХ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті розглянуті питання стосовно теоретичного та практичного аналізу організаційно-правових проблем формування та реалізації екологічної політики як невід'ємної частини цілей сталого розвитку України. Це дослідження базується на міжнародних документах, які є керівними принципами для гармонізації правових інструментів у раціоналізації використання природних ресурсів відповідно до європейських законів. Наголошено, що на основі аналізу чинного природоохоронного законодавства України та його застосування, а також врахування поглядів науковців зроблено висновок про необхідність пріоритетності галузевих екологічних реформ у сферах охорони біорізноманіття, обмеження промислового забруднення, поводження з відходами, моніторинг викидів та звітність, контроль навколишнього середовища та законодавча відповідальність. З'ясовано, що основною метою сталого розвитку України є забезпечення динамічного соціально-економічного зростання при одночасному збереженні якості навколишнього середовища та ощадливому використанні природних ресурсів. Ця мета спрямована на задоволення потреб як нинішнього, так і майбутніх поколінь через створення високоефективної економічної системи. Така система не тільки стимулюватиме екологічну стійкість, продуктивну працю та науково-технічний прогрес, але й демонструватиме сильну соціальну орієнтацію. Серед сірих зон удосконалення екологічної політики України для забезпечення ефективної, прозорої та сучасної поведінки відбудови визначено посилення контролю за дотриманням стандартів та екологічних нормативів щодо управління природними ресурсами, удосконалення механізму виплат за завдану довкіллю шкоду, надання податкових пільг та інших фінансових стимулів екологічно інноваційним практикам, заохочення екологічного аудиту та сертифікації, гнучке ціноутворення на екологічну продукцію, стимулювання наукового темпераменту у вирішенні екологічних проблем.

Ключові слова: сталий розвиток, екологічна політика; стабільність, управління природними ресурсами, екологічне законодавство, сталість.

Постановка проблеми. Суть сталого розвитку полягає в ефективному вирішенні складного взаємозв'язку між економічним зростанням і захистом навколишнього середовища. У цьому контексті існування людини виходить за рамки простого економічного розвитку, а також шляхом збереження здатності контролювати та захищати екологічне середовище. Сучасний етап розвитку людства позначений швидкими трансформаціями в усіх аспектах життя, де взаємопов'язані зміни динамічно розвиваються, взаємно підсилюючи одна одну, часто з непередбачуваними наслідками. Багато з них є реальною загрозою для подальшого розвитку суспільства. Швидкі темпи світового економічного зростання, збільшення виробни-

цтва та споживання перешкоджають відновленню природного середовища. Як наслідок, з'явилися очевидні ознаки екологічної кризи, що охоплює такі проблеми, як зміна клімату, виснаження основних невідновлюваних ресурсів, нехтування протоколами екологічної безпеки в економічних зусиллях і порушення правових норм, що регулюють поводження з відходами, що сприяє масовому забрудненню навколишнього середовища. У свою чергу, екологічні виклики перешкоджають глобальному економічному розвитку та нормальній життєдіяльності суспільства, призводять до негативних наслідків для здоров'я населення, збільшення витрат на охорону навколишнього середовища, загострення боротьби за при-

родні ресурси (зокрема, у формі збройних конфліктів і війн).

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Безпосередньо питання правових засад екологічної політики в рамках цілей сталого розвитку України вивчали В. М. Боголюбов, Г. М. Буканов, Т. П. Галушкіна, О. М. Дзюбенко, М. О. Клименко, Ю. А. Краснова, В. В. Ладиченко, Л. Г. Мельник, Л. А. Мусіна, С. В. Ожго, В. Г. Потапенко, О. О. Ракоїд, Л. В. Сергієнко, Д. Л. Фелонюк, С. Д. Черних та інші.

Здобутки цих науковців містять низку системних положень і висновків, які прямо або опосередковано стосуються предмету статті, водночас потребує поглибленого осмислення саме правові засади екологічної політики в рамках цілей сталого розвитку України в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Однією з цілей сталого розвитку України на період до 2030 р., що закріплена на законодавчому рівні, є сприяння поступовому всеохоплюючому та сталому економічному зростанню в нашій державі [8], з урахуванням затверджених Генеральною Асамблеєю ООН у вересні 2015 р. глобальних цілей сталого розвитку до 2030 р. [13].

Виходячи з цього, у березні 2021 року Кабінет Міністрів України затвердив Національну економічну стратегію на період до 2030 року, установивши при цьому, що дана Стратегія є основою для розробки на всіх рівнях державної влади планів заходів, проектів програмних і стратегічних документів, проектів законів та інших актів законодавства [14], суб'єктами реалізації якої мають стати й наукові установи та учені відповідного профілю.

Поряд з цим, варто зазначити, що на процес діяльності в Україні всіх учасників, які залучені до сталого економічного зростання, суттєвий негативний вплив на сьогодні має розпочата у лютому 2022 р. відкрита воєнна агресія РФ проти нашої держави, що слід враховувати при періодичному перегляді та корегуванні змісту зазначеної економічної стратегії.

Сталий розвиток є першорядним центром у сучасному світі. Концепція сталого розвитку сьогодні визнана всіма країнами ООН одним із пріоритетів людства, перехід до якого має відбуватися на національному та глобальному рівнях. Термін «сталий розвиток» все частіше вживається не лише бізнес-спільнотою, а й в офіційних політичних та економічних документах різних ешелонів. В останні десятиліття міжнародні організації підкреслили важливість

досягнення сталого розвитку. Досягнення сталого розвитку неможливе без створення ефективної системи прийняття рішень, яка включає колективний досвід суспільного розвитку, вкорінений у плюралізмі та універсальних цінностях. Згідно з принципами сталого розвитку, люди постають як активні агенти та головні рушії прогресу. Вони відіграють безпосередню роль у формуванні контурів свого життя, активно беручи участь у процесі прийняття рішень і контролюючи виконання цих рішень.

В Україні сталий розвиток відіграє ключову роль у екологічній політиці, сприяючи розумному використанню природних ресурсів, охороні навколишнього середовища та задоволенню потреб людини. Однак сучасні виклики вимагають постійної уваги до взаємопов'язаних питань економічного, соціального та екологічного розвитку, зумовлюючи необхідність їх регулювання через призму концепції сталого розвитку [1, с.90].

Основною метою сталого розвитку України є забезпечення динамічного соціально-економічного зростання при одночасному збереженні якості навколишнього середовища та ощадливому використанні природних ресурсів. Ця мета спрямована на задоволення потреб як нинішнього, так і майбутніх поколінь через створення високоефективної економічної системи. Така система не тільки стимулюватиме екологічну стійкість, продуктивну працю та науково-технічний прогрес, але й демонструватиме сильну соціальну орієнтацію.

Слід зазначити значний інтерес науковців до проблем екологічної політики. За останнє десятиліття світова еколого-економічна наука виробила підходи із залученням інформаційно-ідеологічного, адміністративного та економічного інструментарію в екологічну політику.

На думку Д.Л. Фаленюк правове поняття «інституційне та функціональне забезпечення формування та реалізації екологічної політики» потрібно розглядати широко, охоплюючи систему державних, недержавних та наддержавних інституцій, які прямо та опосередковано впливають на екологічну політику держави. Україна потребує в залученні різноманітних соціальних, політичних, громадських, економічних та освітніх структур до активних екополітичних зусиль до безпосередньої діяльності, пов'язаної з охороною навколишнього середовища, моніторинговою експертизою та контролем за кількісними показниками використання природних ресурсів тощо [2, с. 143-144].

Правовий аспект цього питання є вирішальним. За роки незалежності в Україні відбувалося активне створення різноманітних концепцій, законів, рекомендацій та пропозицій громадськими організаціями. Водночас, незважаючи на активну декларативну та рекомендаційну діяльність, цілісна та системна екологічна політика ще не втілена в життя. Така ситуація підкреслює необхідність формування комплексної та цілеспрямованої національної екологічної політики. Ця політика має ефективно збалансувати зусилля всіх зацікавлених сторін, включаючи державу, громадян, громадські організації, виробників і споживачів.

У сучасний час аксіоматичним є твердження про пряму залежність соціально-економічного розвитку регіону, окремої країни та світу в цілому від ефективності екологічної політики, раціональності її формування, а також від того, наскільки впроваджуються заходи щодо збереження та охорони довкілля. Водночас досягнення збалансованого використання природних ресурсів, а отже, забезпечення екологічної безпеки, середовища, сприятливого для життя і здоров'я людей, збереження екологічної рівноваги, потребує злагодженості всіх без винятку зацікавлених сторін – у тому числі державних і наднаціональних суб'єктів, представники громадськості та окремі особи [3, с. 15-16].

Теоретико-методологічні виклики, які часто забувають або недооцінюють, але мають вирішальне значення для інтеграції в «практичну складову» реалізації екологічної політики, охоплюють наступне: вивчення особливостей реалізації екологічної політики як на макро-, так і на мікрорівнях; визначення оптимальних інструментів проведення екологічної політики з урахуванням економічних інтересів і пов'язаних з ними ризиків; створення інструментів для освітніх ініціатив та підвищення обізнаності громадськості, включаючи шляхи участі громадськості в процесах прийняття екологічних рішень. Сучасні юридичні дослідження, спрямовані на вирішення проблеми підтримки екологічних принципів у рамках сталого розвитку, повинні включати останні тенденції соціальних, гуманітарних та природничих наук.

Національні цілі сталого розвитку базуються на політичних, економічних, соціальних, екологічних, моральних і культурних цінностях, властивих українському суспільству. Вони визначають спрямованість стратегії на турботу про спільне благо та захист національних інтересів України [4, с. 115-117].

У наш час доцільно дивитися на всі сфери життя через екологічну призму, роблячи екологічну політику невід'ємною частиною національного порядку денного країн. Екологічна політика охоплює колективні зусилля суспільства та уряду з цілями захисту та покращення природного середовища, ефективної гармонізації управління природними ресурсами та функцій захисту довкілля, забезпечення екологічної безпеки громадян, сприяння прийняттю безвідходних та маловідходних екологічних дружніх технологій, сприяння розвитку екологічної освіти [5, с. 19-20].

Забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на території України, як зазначено у ст. 16 Конституції, є основним обов'язком держави. Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля і на відшкодування шкоди, завданої порушенням цього права. Конституція покладає на всіх громадян нашої країни відповідальність за охорону природи та її багатств. Виконуючи свій конституційний обов'язок (ст. 16 Конституції України), Уряд України у 2000 році спрямував свої зусилля на забезпечення прав громадянина на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст. 50 Конституції України) [6].

Для досягнення цієї мети були визначені основні пріоритети, а саме розвиток та вдосконалення екологічного законодавства, інституційне вдосконалення системи державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та управління ресурсами, збільшення участі громадськості в процесах розробки та прийняття рішень у цій сфері, поглиблення міжнародного співробітництва у сфері охорони навколишнього природного середовища, гармонізація національного екологічного законодавства з європейськими стандартами, а також створення ефективної державної системи моніторингу довкілля та використання природних ресурсів.

Реалізація зазначених пріоритетів вимагала виконання комплексу правових заходів, спрямованих на створення безпечного середовища для життєдіяльності людини. У сучасному розвитку українського екологічного законодавства помітна тенденція до його деталізації та постійного вдосконалення окремих частин. Прийнято низку основних правових актів, які регулюють практично всі аспекти охорони навколишнього середовища та використання природних ресурсів. Створено законодавчу базу у сфері охорони навколишнього природного середовища, вико-

ристання природних ресурсів та екологічної безпеки [7, с. 191-192].

У 2015 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла ключовий документ під назвою «Перетворення нашого світу: Порядок денний сталого розвитку на період до 2030 року», який охоплює 17 цілей і 169 завдань, спрямованих на викоринення бідності, збереження ресурсів планети та забезпечення добробуту людей. Все. Крім того, у програмі визначено 232 індикатори для вимірювання прогресу в досягненні цих цілей. У документі звертається особлива увага на те, що досягнення цілей у сфері сталого розвитку можливе лише завдяки спільній роботі органів управління, інститутів громадянського суспільства та громадян. Називаються цілями сталого розвитку (ЦСР), вони являють собою гармонійне поєднання пріоритетів економічного, соціального та екологічного розвитку, а також інструменти, необхідні для їх досягнення. Досягнення екологічної рівноваги та заохочення сталого розвитку є невід'ємними компонентами цієї загальної основи сталого розвитку.

Підтримуючи проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 р. № 70/1 глобальні цілі сталого розвитку до 2030 р., в 2019 році був прийнятий Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» в якому наголошується, що з урахуванням специфіки розвитку України, потрібно забезпечити дотримання цих цілей, а саме йдеться про подолання бідності, забезпечення гендерної рівності, сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх. Ці зусилля спрямовані на забезпечення гармонійного балансу між економічним, соціальним та екологічним вимірами сталого розвитку України. Згідно з Угодою про асоціацію, метою співпраці України та ЄС є досягнення екологічних цілей. До них належать збереження, охорона, поліпшення та стійке відтворення якості навколишнього середовища, а також охорона здоров'я населення. Угода наголошує на розумному та раціональному використанні природних ресурсів і заохочує заходи на міжнародному рівні для вирішення регіональних і глобальних екологічних проблем [8].

Аналізуючи проєкт Закону України від 07.08.2018 р. «Про стратегію сталого розвитку України до 2030 року» можна дійти до висновку, що перехід до сталого розвитку це процес зміни ціннісних орієнтацій багатьох людей.

Визнаними міжнародними фундаментальними цінностями розвитку є свобода, рівність, солідарність, толерантність, повага до природи, спільна відповідальність [9].

Очікується, що законодавство України буде приведено у відповідність із законодавством ЄС у різних критичних сферах. До них належать управління змінами клімату, освіта та навчання, доступ до інформації щодо екологічних питань та процесу прийняття рішень, якість повітря, управління водою та водними ресурсами, управління відходами та ресурсами, охорона природи, збереження та захист екосистем, промислове забруднення, промислові загрози, використання хімікатів тощо. Гармонізація українського законодавства зі стандартами ЄС у цих сферах відображає прагнення сприяти сумісності та співпраці в екологічній політиці та практиці. У 2019 р. було ухвалено Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2030 року», в якому зазначено: «Метою державної екологічної політики є досягнення належного стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх сфер соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, запровадження збалансованого природокористування та збереження і відновлення природних екосистем» [10].

Державна екологічна політика спрямована на досягнення стратегічних цілей, у тому числі формування в суспільстві екологічних цінностей і принципів сталого споживання і виробництва. Він має на меті забезпечити сталий розвиток природно-ресурсного потенціалу України, інтегрувати екологічну політику в процеси прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку України та зменшити екологічні ризики для мінімізації їх впливу на екосистеми, соціально-економічний розвиток та здоров'я населення. Крім того, політика спрямована на вдосконалення та розвиток Державної системи управління навколишнім середовищем [11, с. 163-164].

До повномасштабної війни експерти стверджували, що подолати розрив між станом захисту навколишнього середовища в ЄС і Україні одним стрибком вважали неможливим. Вони підкреслили, що для успішного узгодження з вимогами Європейського зеленого курсу Україна має послідовно виконувати певні передумови. Проте масштабні руйнування, спричинені російською агресією, створили нові реалії

та умови. Сьогодні, в умовах нинішнього воєнного часу, є значні можливості для швидкої модернізації та розвитку. З отриманням Україною статусу кандидата на вступ до ЄС вкрай необхідний перехід на законодавство ЄС, де зелена економіка виступає як основний вектор розвитку. Водночас, як справедливо зазначено в доктрині, шлях до виконання екологічних і кліматичних зобов'язань не є ані коротким, ані простим. Ця складність виникає через приблизно 200 нормативно-правових актів у сфері навколишнього середовища та клімату в межах ЄС, за даними Європейської комісії. Україна має привести своє законодавство та політику у відповідність із цими актами [12, с. 69–71].

Висновки. Концепція сталого розвитку окреслює загальну траєкторію суспільного прогресу з акцентом на екологічну сферу. Сталий розвиток передбачає гармонійну взаємодію між людством і природними ресурсами, підкреслюючи баланс і взаємозалежність. Це передбачає раціональне та ефективне споживання природних ресурсів з мінімізацією негативних впливів під час задоволення індивідуальних потреб. Розуміння людством необхідності врахування можливих ризиків, пов'язаних із шкідливим впливом на довкілля, сприяє постійній співпраці на міжнародному та регіональному рівнях.

Глобальні екологічні проблеми вимагають спільних зусиль і проведення відповідної політики. Міжнародні угоди формулюють головні цілі сталого розвитку, слугуючи керівними принципами для досягнення націй. На загальнодержавному рівні затверджено різноманітні нормативно-правові акти, які закріплюють та актуалізують концепцію сталого розвитку. Ці законодавчі заходи закладають основу екологічної політики, окреслюючи завдання, цілі та принципи, якими керуються екологічні ініціативи національного рівня.

Нещодавнє приведення екологічного законодавства України у відповідність до нормативно-правової бази Європейського Союзу, спричинене імплементацією Угоди про асоціацію, підкреслює обов'язковість того, щоб національне законодавство передусім відповідало об'єктивним і пріоритетним вимогам. Це передбачає комплексну законодавчу базу, яка регулює екологічні відносини, враховуючи як громадські, так і приватні інтереси, а також інтегруючи необхідність регулятивного нагляду в ключових галузях промисловості. Такий підхід спрямований на забезпечення стабільності функціонування суспільства та сприяння сталому розвитку України.

Угода про асоціацію з ЄС та Європейська зелена угода заклали курс на суттєву трансформацію екологічної політики України. Однак через військове вторгнення на її територію не всі заплановані заходи були реалізовані. Війна, як не дивно, стала каталізатором державних заходів, спрямованих на розвиток економіки та інфраструктури, узгоджуючи принципи Європейської зеленої угоди. Для досягнення цього вкрай необхідні пріоритетні горизонтальні та галузеві екологічні реформи. Ці реформи мають на меті привести сферу управління навколишнім середовищем у відповідність до європейських стандартів, забезпечивши швидкий, якісний, прозорий, відкритий та сучасний процес відновлення з екологічної точки зору. Перш за все, серед цих реформ – захист біорізноманіття, зменшення промислового забруднення; поводження з відходами; моніторинг викидів і звітність, а також екологічний контроль і відповідальність.

Вирішення цих викликів вимагає впровадження сучасних інструментів реалізації екологічної політики, інноваційних підходів до виробничо-економічних процесів, відродження техніко-технологічних ресурсів.

Кардинальні зміни, пов'язані з Революцією гідності та курсом на євроінтеграцію, обумовлюють можливість побудувати нову Україну на принципах сталого розвитку, верховенства права, захисту прав людини, демократії, солідарності, належного врядування. У 2030 році Україна вбачається країною, в якій заліковані рани, спричинені воєнними діями на сході України, і яка розвивається за принципами сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Черняк М. Є., Дзюндзюк В. Б. Теоретичні засади регіонального розвитку у сучасних умовах. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. Вип. 2. С. 88–97.
2. Фелонюк Д. Л. Сучасна екологічна політика України: правові основи інституційного та функціонального забезпечення її формування та реалізації: дис... канд. юрид. наук: 12.00.06. Одеса: 2023. 247 с.
3. Екологічні реформи для повоєнного відновлення та євроінтеграції України: аналітичний документ / Голубовська-Онсімова Г., Гаврилюк Р., Андрусевич Н., Кравченко О., Алексєєва Е., Малкова Т. Київ: Форум громадянського сусп-ва Східного партнерства, 2023. 34 с.
4. Стратегія сталого розвитку : підручник / Боголюбов В. М., Клименко М. О., Мельник Л. Г.,

- Ракоїд О. О., Соломенко Л. І., Прилипко В. А. Київ : ВЦ НУБІПУ, 2019. 328 с.
5. Буканов Г. М. Формування та реалізація державної екологічної політики на регіональному рівні : автореф. дис... докт. держ. упр. : 25.00.02. Запоріжжя: 2021. 40 с.
  6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text>
  7. Сергієнко Л. В., Дзюбенко О. М., Ожго С. В. Державна екологічна політика України та правовий механізм її формування і реалізації. *Економіка, управління та адміністрування*. 2019. № 3 (89). С. 191–200.
  8. Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
  9. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року: проєкт Закону України від 07.08.2018 р. № 9015 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A>
  10. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>
  11. Ладиченко В. В. Екологічна політика і право ЄС : навч. посіб. Київ : *Видавничий центр НУБіП України*, 2019. 363 с.
  12. Галушкіна Т. П., Мусіна Л. А., Потапенко В. Г. Основні принципи впровадження моделі «зеленої» економіки в Україні: навч. посіб. Київ: 2019. 154 с.
  13. Глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року: резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25.09.2015 р. № 70/1. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU15167>.
  14. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-п#Text>.

Kovalenko V. V. Legal basis of environmental policy in the framework goals of sustainable development of Ukraine

The article deals with the theoretical and practical analysis of organizational and legal problems of the formation and implementation of environmental policy as an integral part of the goals of sustainable development of Ukraine. This study is based on international documents, which are guidelines for the harmonization of legal instruments in the rationalization of the use of natural resources in accordance with European laws. It was emphasized that based on the analysis of the current environmental protection legislation of Ukraine and its application, as well as taking into account the views of scientists, a conclusion was made about the need to prioritize sectoral environmental reforms in the areas of biodiversity protection, limiting industrial pollution, waste management, emission monitoring and reporting, environmental control and legislative responsibility. It was found that the main goal of sustainable development of Ukraine is to ensure dynamic socio-economic growth while preserving the quality of the environment and economical use of natural resources. This goal is aimed at meeting the needs of both current and future generations through the creation of a highly efficient economic system. Such a system will not only stimulate environmental sustainability, productive work and scientific and technological progress, but will also demonstrate a strong social orientation. Among the gray areas of improvement of Ukraine's environmental policy to ensure effective, transparent and modern post-war reconstruction, the strengthening of control over compliance with standards and environmental regulations regarding management is defined natural resources, improving the mechanism of payments for environmental damage, providing tax benefits and other financial incentives to ecologically innovative practices, encouraging ecological audit and certification, flexible pricing of ecological products, stimulating scientific temperament in solving environmental problems.

Key words: *sustainable development, environmental policy; stability, natural resource management, environmental legislation, sustainability.*